

Oikeudenmukainen ja riittävä perusturva kaikille

Perusturvan keskeiset ongelmat

Perusturva näyttäytyy ihmisille monimutkaisena ja byrokraattisena

Suomalainen sosiaaliturva on monimutkainen etuuksien, verotuksen ja palvelujen sekä palveluista maksettavien asiakasmaksujen muodostama kokonaisuus. Se ei vastaa kovin hyvin ihmisten vaihtuviin ja moninaisiin elämäntilanteisiin eikä työmarkkinoiden muutokseen.

SOSTEn jäsenistölleen tekemän [kyselyn](#) perustella sosiaali- ja terveysjärjestöt näkevät perusturvan keskeisimpinä ongelmina järjestelmän monimutkaisuuden ja turhan byrokraattisuuden. Etuushakemuksiin tarvitaan paljon liitteitä, ja osin samoja papereita joudutaan toimittamaan usealle taholle. Omia oikeuksia voi olla vaikea ymmärtää, eikä tuen tarvitsija välttämättä osaa tai kykene anomaan kaikkia etuuksia, joihin hän on oikeutettu. Järjestelmä reagoi hitaasti ihmisten muuttuviin elämäntilanteisiin ja ihmisten on mahdollista pudota eri etuuksien väliin esimerkiksi silloin, kun ihminen on saanut sairauspäivärahaa enimmäismäärän eikä ole vielä työkykyinen, mutta kuntoutuksen maksajaa ei löydy.

Perusturvan taso on matala ja aiheuttaa pitkittynyttä toimeentulotukiasiakkuutta

[Perusturvan riittävyden arvioinnissa](#) on todettu, että perusturvan taso ei riitä kattamaan kohtuullisen vähimmäiskulutuksen menoja. Perusturva kattaa 73–93 prosenttia kohtuullisen minimin kulutuksesta yksin vuokralla asuvalla. Esimerkiksi yksinasuvan työttömän perusturva kattaa vain noin 73 prosenttia minimibudjetista.

Tämän arvioinnin jälkeen perusturvaetuuksia on heikennetty erityisesti indeksileikkausilla ja jäädytyksillä. Kansaneläke- ja kuluttajahintaindeksisidonnaisia etuuksia leikattiin 0,85 prosenttia vuonna 2017 ja indeksit on jäädytetty vuosille 2018–2019. Vuonna 2016 indeksi painui 0,4 prosenttia miinukselle. Vuonna 2015 tehtiin normaalia indeksikorotusta (1,1 %) pienempi korotus (0,4 %) valtaosaan Kelan etuuksista. Toimeentulotuki on pidetty leikkausten ja jäädytysten ulkopuolella. Jo ennen tehtyjä leikkauksia Euroopan Neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea on antanut Suomelle useita huomautuksia perusturvan liian matalasta tasosta.

SOSTEn [selvitys](#) osoittaa, että leikkausten seurauksena pienituloisten toimeentulo on vaikeutunut. Leikkaukset ovat kohdistuneet etenkin työttömiin, lapsiperheisiin ja opiskelijoihin. Indeksijäädytysten lisäksi perusturvaetuuksien varassa elävien ryhmien toimeentuloa on vaikeuttanut etuustulojen verotuksen kiristäminen. Perusturvaan kohdistuneet leikkaukset ohjaavat toimeentuloturvajärjestelmää väärään suuntaan: ne lisäävät toimeentulotuen käyttöä ja ihmisten jäämistä pitkäksi aikaa toimeentulotuen varaan. Toimeentulotuki on vahvasti tarveharkintainen etuus ja sen varaan joutuminen tarkoittaa ihmisille jatkuvaa asioimista etuusbyrokratian kanssa tuloistaan ja menoistaan raportoiden.

Kokonaan perusturvan varassa elävien ihmisten määrä on kasvanut Suomessa viime vuosina. Vuonna 2017 heitä oli noin 250 000 henkeä (4,7 % suomalaisista). Määrä on lisääntynyt noin 55 000:lla vuodesta 2010. Vuonna 2016 köyhyys- tai syrjäytymisriskissä Suomessa oli noin 849 000 henkilöä, eli 15,7 prosenttia väestöstä. Pienituloisiin kotitalouksiin kuuluvia henkilöitä (tulot alle 60 % mediaanista) oli 654 000 vuonna 2017. Lapsiköyhyys koskettaa Suomessa noin 119 000 lasta.

SOSTEn suositukset perusturvan uudistamiseksi

Perusturvalla tarkoitamme perusturvan riittävyden arviointiraportin työryhmä mukaisesti työelämän ulkopuolella olevien ja ansiosidonnaisten etuuksien piiriin kuulumattomien henkilöiden pääasiallista toimeentuloturvaa, jota kaikkein pienituloisimmilla täydentävät asumisen tuet ja toimeentulotuki (Perusturvan riittävyden arviointiraportti 2011–2015.)

Perusturvaa uudistettaessa on tavoitteena oltava eriarvoisuuden ja köyhyden vähentäminen. Suomi on sitoutunut osana YK:n kestävä kehityksen Agenda 2030-tavoitteita puolittamaan köyhyden vuoteen 2030 mennessä. Lisäksi Suomi on EU:n 2020-strategiassa sitoutunut vähentämään köyhyys- tai syrjäytymisriskissä elävien ihmisten määrää 150 000:lla vuosien 2010–2020 välisenä aikana. Tavoitteena oleva 770 000 on edelleen varsin kaukana.

Perusturvan tehtävänä on taata kaikille ihmisille oikeus hyvään ja ihmisarvoiseen elämään. Ihmiset haluavat olla aktiivisia yhteiskunnallisia toimijoita ja heillä on oltava riittävät edellytykset siihen. Riittävä perusturva edistää ihmisten toimintakykyä ja hyvinvoinnin mahdollisuuksia.

Perusturvajärjestelmää on kehitettävä sellaiseksi, että se huomioi mahdollisimman hyvin ihmisten erilaiset elämäntilanteet ja joustaa tilanteiden muuttuessa. Lähtökohtana on oltava luottamus ihmiseen: hänen haluunsa ja kykyynsä tehdä elämänsä eteenpäin vieviä ratkaisuja, jotka järjestelmä mahdollistaa.

- Perusturva uudistaminen aloitetaan välittömästi ja se tehdään vaiheittain laajan parlamentaarisen valmistelun pohjalta.
- Perusturvan tasoa korotetaan asteittain. Tason parantaminen aloitetaan kompensoimalla etuuksiin vuoden 2015 jälkeen tehdyt indeksileikkaukset ja -jäädtykset täysimääräisesti. Tämä tarkoittaa yhteensä 4 prosentin korotusta jäädetytyihin etuuksiin. Vaalikauden aikana toteutettavassa uudistuksen ensivaiheessa perusturvaan panostetaan vuositasolla 300 miljoonaa euroa.
- Tämän jälkeen perusturvaa korotetaan asteittain kohti kohtuullisen minimin viitebudjettien mukaista tasoa. Jotta etuudet eivät enää jäisi jälkeen yleisestä kustannuskehityksestä, kaikki etuudet sidotaan indeksiin. Vähimmäismääräisten päivärahojen tasot yhtenäistetään.

- Indeksileikkausten ja -jäädytysten kompensoinnin aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia julkisen talouden tasapainoon voidaan kattaa esimerkiksi veropohjaa laajentamalla tai kiristämällä tuloverotuksen progressiota.
- Etuuskien verotusta tarkastellaan rinnakkain etuusjärjestelmän kehittämisen kanssa. Pienituloisten sosiaalietuuksien saajien toimeentuloa voidaan parantaa esimerkiksi laajentamalla kunnallisverotuksen ansiotulovähennys myös etuustuloihin tai laajentamalla kunnallisverotuksen eläketulovähennys myös etuustuloihin. Kunnallisverotuksen ansiotulovähennyksen käytön laajentaminen maksaisi noin 200 miljoonaa euroa ja eläketulovähennyksen käytön laajentaminen noin 460 miljoonaa euroa. Kun sote- ja maakuntauudistuksen yhteydessä verojärjestelmän rakenteet muuttuvat, vastaavat verovähennykset tulisi ottaa käyttöön myös valtion ansiotuloverotuksessa, jotta haluttu kokonaisvaikutus saavutetaan.
- Käynnistetään selvitys etuuskien laskennassa käytettävien erilaisten käsitteiden [yhdenmukaistamiseksi]. Siinä määritellään, miltä osin erilaisia etuuskien laskennassa käytettäviä käsitteitä voidaan yhtenäistää ja missä tilanteissa on tarkoituksenmukaista säilyttää erilaisia rajauksia. Eroja on muun muassa lasten ikärajoissa, perhe- ja ruokakuntakäsitteissä, tulokäsitteissä sekä tarveharkinnassa. Ikärajojen yhtenäistäminen 18 vuoteen toisi selkeyttä järjestelmään. Ihmisille selkeää olisi, että kaikki etuudet laskettaisiin 30 päivälle. Selkeää olisi myös, että ansiotulot vaikuttaisivat samalla tavalla jokaiseen etuuteen.
- Selkeytetään järjestelmää niin, että etuuskia haetaan yhdestä sovelluksesta [yhdestä paikasta], joka ohjaa ihmisiä niiden etuuskien ja palvelujen piiriin, joihin he ovat oikeutettuja sen hetkisessä elämäntilanteessaan. Päätös tulee nopeasti ja siinä on sovitettu yhteen nyt eri syistä maksettavat etuuslajit. Päätös on selkeä, jotta ihminen ymmärtää perusteet päätökselle ja voi tarvittaessa valittaa siitä. [Kun jokin etuus on maksussa, mahdolliset eri etuuslajien väliset tasuserät ja työtulon suojaosuudet huomioidaan järjestelmän sisällä.]
- Syyperusteisia etuuskia tarkistetaan niin, että väliinputoamisia tapahtuu vähemmän ja järjestelmä huomioi joustavammin ihmisten elämäntilanteet ja niissä tapahtuvat muutokset. Tällöin toimeentulotuen tarpeen voidaan olettaa vähenevän.
- Etuuksiin liittyvää oikeutta palveluihin vahvistetaan niin, että jatkossa ihmiset saavat nykyistä sujuvammin heidän elämäntilanteeseensa vastaavat palvelut.
- Etuuskia ja ansiotuloja sovitetaan yhteen nykyistä joustavammin. Tavoiteltavaa on, että etuudet vähenevät asteittain työn teon lisääntyessä niin, että työn tekemisen lisääminen on mahdollisimman kannattavaa.
- Järjestelmää muutetaan enemmän mahdollistavaksi ja vähemmän sanktioivaksi muun muassa työttömyysturvan karensseja lyhentämällä ja osallistumisesta palkitsemalla.
- Pidemmällä aikavälillä paremmin toimiva etuusjärjestelmä ja vahvempi perusturva johtavat siihen, että yhä harvemmalla on tarvetta turvautua sosiaalietuuksiin toimentulon rakentamisessa. Myönteinen vaikutus toimintakykyyn, työmarkkinoille osallistumiseen ja siten kansantulon tuottamiseen sekä toisaalta vähentävä vaikutus kalliiden korjaavien sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeeseen, pitkittyneisiin

toimeentulokiasiakkuuksiin sekä muihin sosiaalisten ongelmien hoitoon käytettäviin menoihin tarkoittavat sitä, että sosiaali- ja terveysjärjestöjen esittämät muutokset perusturvaan voidaan nähdä julkisen sektorin näkökulmasta investointina.

Lisätietoja: Erityisasiantuntija Anna Järvinen: 050 586 5677, anna.jarvinen@soste.fi